

Karolina I. Kaleta

Uniwersytet Jagielloński

ORCID 0000-0001-8655-882X

DOI <https://doi.org/10.21697/ucs.2022.29.1.05>

STYLOWA ŚWIĘTA – MEKSYKAŃSKI KULT *SANTA MUERTE* (ŚWIĘTA ŚMIERĆ) A MODA¹

The Modish Saint – The Mexican cult of Santa Muerte (Saint Death) and fashion

Streszczenie

Celem artykułu jest analiza związków pomiędzy kultem meksykańskiej świętej ludowej *Santa Muerte* (Święta Śmierć) a szeroko pojmowaną modą. Zarys źródeł kultu i jego historii przybliży specyfikę tego fenomenu religijnego, którego popularność w ostatnich dekadach gwałtownie wzrosła. Postać Świętej Śmierci wciąż jednak pozostaje niedostatecznie zbadana, co więcej, otaczają ją liczne kontrowersje i nieścisłości, bezpośrednio wiążące jej wyznawców ze światem przestępczym, a samą patronkę określające jako narkoświętą. Wśród poruszanych w artykule zagadnień znalazła się praktyka dekorowania ołtarzy poświęconych patronce oraz zwyczaj przebierania figury w specjalnie przygotowane szaty. Podjęta została również próba interpretacji poszczególnych elementów otaczających figurę oraz modyfikacji, którym jest ona poddawana, w celu zaprezentowania relacji pomiędzy wizerunkiem świętej a intencjami modlących się. W dalszej części artykułu uwzględniony został wpływ wizerunku świętej śmierci na *fashion industry* oraz jego obecność na odzieży, gadżetach i w tekstach (pop)kultury. Tematem rozważań były też trendy panujące wśród wyznawców Świętej Śmierci oraz ich oddziaływanie na rozwój przemysłu ezoterycznego. Artykuł poddawał również analizie rolę portali społecznościowych w przeobrażeniach zachodzących w wizualnym aspekcie tego kultu.

Słowa kluczowe: *Santa Muerte*, śmierć, moda, katolicyzm ludowy, Meksyk, trendy

Abstract

The aim of the article is to analyse the relations between the cult of a Mexican folk saint *Santa Muerte* (Saint Death) and fashion. A brief description of the sources of the cult and its history introduce this extraordinary religious phenomenon whose popularity and recognition increased significantly in the past few decades. However, this figure still remains controversial and there is a lack of scientific research and analysis on this topic which results in various discrepancies such as perceiving worshipers of the Saint Death as criminals or interpreting the cult as narco-religion. The practice of decorating the altars and shrines built for the patron and decorating her figure in various types of robes were one of the issues mentioned in the article. There are also possible interpretations proposed, of particular ornaments surrounding the figure and various ways of modifying the figure itself in order to demonstrate the relation between the image of the saint and the intentions of her followers. Further, there is an analysis of the influence of the image of *Santa Muerte* on the fashion industry and its presence on such items like clothes, gadgets and in popular culture. Furthermore, the article referred to the trends among the worshipers of Saint Death and their impact on the esoteric industry. The role of social media in dynamic changes in the visual aspect of the cult is also mentioned.

Keywords: *Santa Muerte*, death, fashion, folk Catholicism, Mexico, trends

¹ Artykuł został dofinansowany ze środków finansowych w ramach programu „Inicjatywa Doskonałości – Uczelnia Badawcza” na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Wprowadzenie

Santa Muerte (hiszp. Święta Śmierć) należy do najbardziej znanych postaci meksykańskiego katolicyzmu ludowego. Choć Kościół katolicki otwarcie potępił wszelkie formy tego nieortodoksyjnego kultu (Wagner 2013), liczba wyznawców Świętej Śmierci, którzy sami określają się jako katolicy, nadal wzrasta. Dla rozwoju tego zjawiska przeszkodą nie jest też negatywne nastawienie ze strony władz federalnych, które – podobnie jak część prasy bulwarowej – bezpośrednio łączy wyznawców *Santa Muerte* ze światem przestępczym (Leonard 2009), a zwłaszcza handlem narkotykami (Skowronek 2015). Z drugiej jednak strony kult Świętej Śmierci jest kojarzony z radosnymi pielgrzymkami (hiszp. *peregrinaciones*) i festami na cześć patronki (Rejón 2018). Postać ta bywa również wiązana ze słynnymi obchodami Dnia Zmarłych (hiszp. *Día de Muertos*), kolorowymi czaszkami (hiszp. *calaveritas*) oraz postacią Catriny – szkieletu w wiktoriańskiej sukni i wymyślnym kapeluszu². Liczne nieoczywistości, a nawet sprzeczności związane z wizerunkiem Świętej Śmierci czynią ją niezwykle interesującym obiektem badań naukowych. Co więcej, ze względu na wspomnianą nieortodoksyjność tego kultu, ulega on nieustannym zmianom i przeobrażeniom. Istotną rolę odgrywa tu wpływ kultury popularnej, jednak dynamika procesów synkretycznych jest także wzmacniana przez oddziaływanie innych fenomenów religijnych, jak New Age, *santería* czy neopoganizm sięgający do prekolumbijskich wierzeń. Brak kanonu i jasno ustalonych dogmatów otwiera przed jej wyznawcami (hiszp. *devotos*) możliwość realizacji indywidualnych potrzeb duchowych i estetycznych. Wymianie doświadczeń i inspiracji sprzyja aktywność czcicieli Świętej Śmierci w mediach społecznościowych, co dodatkowo przyczynia się do dalszej popularyzacji patronki. W efekcie dochodzi do kształtowania się wśród wyznawców pewnych trendów związanych z *Santa Muerte*, a czynnikiem napędzającym te przemiany jest bardzo rozwinięty w Meksyku przemysł ezoteryczny, który jednocześnie korzysta na nieustannym wzroście zapotrzebowania na kolejne przedmioty kultyczne. Aby w pełni dostrzec te zależności wraz z ich źródłami, które wpływają na szeroko pojmowaną modę wśród wyznawców Świętej Śmierci, należy uprzednio przyjrzeć się pochodzeniu i znaczeniu tego zjawiska.

Santa Muerte – czyli kto?

Z punktu widzenia przedstawicieli zachodniego kręgu kulturowego bazującego na judeochrześcijańskich fundamentach śmierć jest zjawiskiem postrzeganym negatywnie, kojarzonym z cierpieniem, stratą czy pustką. Perspektywa życia po śmierci i wiecznego szczęścia w raju nawet dla osób głęboko wierzących pozostaje niepewna i uwarunkowana boskim wyrokiem. Linearna koncepcja czasu każe interpretować zgon jako ostateczny kres ludzkiej egzystencji lub – przynajmniej – jej ziemskiego etapu, do którego nie będzie już powrotu. W przypadku rdzennych wierzeń mezoamerykańskich sytuacja jest całkowicie odmienna, czego doskonałą ilustracją jest Piedra del Sol – okrągła płaskorzeźba ilustrująca mit o pięciu następujących po sobie erach (słońcach) (Solís 2000: 33–34). Cykliczność dziejów oparta na kolejnych początkach i końcach świata sprawia, że śmierć staje się w tym kontekście momentem przejściowym pomiędzy pewnymi etapami. W wyniku podbojów w epoce kolonialnej i procesu chrystianizacji na tę kosmowizję nałożone zostały idee katolickie. Skutkiem tego procesu było wykształcenie koncepcji, w której o momencie śmierci człowieka decyduje Bóg, natomiast *Santa Muerte* jest odpowiedzialna za przeniesienie duszy w zaświaty. Funkcja pośrednika pomiędzy Bogiem a ludźmi pozwala na zestawianie jej z postaciami aniołów czy świętych, których można prosić o opiekę i wstawiennictwo. Można spotkać się nawet ze stwierdzeniami, że Święta Śmierć „uratowała ich życie” (Michalik 2011: 160–180), wysłuchując kierowaną do niej modlitwę. Nawet wizerunek szkieletu z kosą nie jest postrzegany negatywnie i nie ma demonicznego charakteru, co stanowi istotną różnicę względem europejskiego spojrzenia na personifikacje śmierci. Dowodem owej sympatii są rozmaite przydomki nadawane Świętej Śmierci przez jej wyznawców, m.in. *Niña Hermosa* (hiszp. Piękna Dziewczynka), *Hermana Blanca* (hiszp. Biała Siostra), *La Santísima* (hiszp. Najświętsza), a nawet *Flaquita*

² Ze względu na podobieństwo wizerunkowe Catriny oraz *Santa Muerte* należy podkreślić, że są to postaci niezależne od siebie – Catrina jest dziełem meksykańskiego karykaturzysty José Guadalupe Posady, który w ten sposób starał się wyśmiać Meksykanki naśladujące europejską modę. Wizerunek ten został spopularyzowany w kulturze także za sprawą muralu Diego Rivery *Sen o niedzielnym popołudniu w Parku Alameda* i jest obecnie jednym z symboli Dnia Zmarłych, jednakże z założenia nie łączył się z kultem Świętej Śmierci.

(hiszp. Szczuplutka) (Michalik 2016: 13). Pozytywne nastawienie względem tej postaci wyraża się również w sposobie określania najważniejszego święta związanego z *Santa Muerte* – 2 listopada bywa nazywany jej urodzinami lub imieninami (Perdigón Castañeda 2008: 103). Należy też zwrócić uwagę na specyficzność samej grupy wyznawców, którzy nie są zrzeszeni w żadnych oficjalnych strukturach. Dołączenie do grona czcicieli Świętej Śmierci jest decyzją indywidualną, podobnie jak sposób praktykowania kultu czy decyzja o ewentualnym zaangażowaniu się w działania oddolnych grup zrzeszających wyznawców z wybranego obszaru. Zrzeszenia te funkcjonują zwykle w obrębie poszczególnych dzielnic lub ich fragmentów, mogą też być skupione wokół wybranej kaplicy bądź ołtarza³, wówczas wiernych łączy także stosunki towarzyskie czy sąsiedzkie. Większość grup ma charakter otwarty, a warunkiem dołączenia jest jedynie bycie wyznawcą Świętej Śmierci, natomiast oprócz funkcji religijnych, niektóre *familias de devotos* (hiszp. rodzina wyznawców) nakierowane są także na wsparcie czy lokalną samopomoc⁴. Przywództwo w rodzinach wyznawców ma zwykle charakter charyzmatyczny lub wiąże się z funkcją sprawowaną w tej społeczności, np. opieka nad kaplicą, odpowiedzialność za organizację pielgrzymek⁵.

Historyczne korzenie kultu

Badanie historycznych źródeł kultu Świętej Śmierci jest zadaniem niezwykle wymagającym i skomplikowanym, a na ową trudność składa się co najmniej kilka istotnych czynników. Należy do nich szczupłość materiałów archiwalnych, które – w przypadku najstarszych dokumentów – ograniczają się do adnotacji Świętej Inkwizycji, przedstawiającej ten kult jako przykład praktyk zakazanych (Archivo General de la Nación, Inquisición, vol. 1037, f. 288, s. XVIII). Wzmianki o *Santa Muerte* pochodzące sprzed XX w. są szczątkowe i rozproszone zarówno w czasie, jak i przestrzeni. Na ślady czczenia szkieletowatych postaci możemy natrafić także w innych regionach tzw. Nowego Świata, zarówno w sąsiadującej z Meksykiem Gwatemali (kult San Pasqual el Rey), jak i w odległej Argentynie (San La Muerte). Wspólną cechą tych zjawisk jest bez wątpienia czerpanie ze średniowiecznej estetyki i symboliki. Podobieństwo do motywu *danse macabre* jest bardzo wyraźne nie tylko z perspektywy ikonograficznej, ale i ideologicznej, gdyż istotą tańców śmierci było wyeksponowanie równości wszystkich ludzi wobec majestatu śmierci, która nie zwraca uwagi na wiek, majątek czy stan społeczny (Michałowska 2011: 933–935). Zbliżone przesłanie niosły też triumfy śmierci, znane zwłaszcza dzięki arcydziełu Pietera Breughla Starszego (1562), które wpisywały się we wszechobecne napomnienie *memento mori*. Powrót do tak ukierunkowanej refleksji na temat kruchości i ulotności ludzkiego życia nastąpił w sztuce barokowej, w której ornamentacyjne bogactwo spletało się z turpizmem. Jej szczególny rozwój nastąpił w Królestwie Hiszpanii doby Złotego Wieku, a za sprawą ekspansji kolonialnej – także w Ameryce Środkowej i Południowej.

Ograniczenie potencjalnych korzeni kultu *Santa Muerte* jedynie do źródeł europejskich byłoby jednakże niesłusznym zawężeniem, mogącym prowadzić do niepełnych lub błędnych wniosków. W panteonie azteckich bóstw można natrafić na takie postaci, jak *Mictlantecuhтли* i *Mictlantecihuatl*, co z języka nahuatl oznacza Pan i Pani Mictlanu. Według tamtejszych wierzeń była to jedna z podziemnych krain, do której po śmierci mogli trafiać ludzie. Warto nadmienić, że los człowieka po zakończeniu życia na ziemi nie był uzależniony od dobrych lub złych uczynków, ale od okoliczności zgonu – szczególnie czią otaczani byli polegli wojownicy oraz kobiety zmarłe w trakcie lub tuż po porodzie (Frankowska 1987: 328–329). Nie może zatem dziwić późniejsza popularność chrześcijańskich bractw dobrej śmierci (hiszp. *cofradías de la buena muerte*) (Malvido 2005: 20–27). *Mictlantecuhтли* jest przedstawiany w kodeksach jako postać rytualnie obdarta ze skóry, natomiast rzeźby prezentują go jako nagi szkielet (Díaz, Rodgers 1993: 56). Ponadto jeden z dwudziestu 13-dniowych okresów azteckiego kalendarza rytualnego (*tonalpohualli*), *Miquiztli* (nah. Śmierć), oznaczany był poprzez wizerunek czaszki.

³ Por. ołtarz Doñi Enriquety Romero w dzielnicy Tepito w Mieście Meksyk oraz grupy na portalach społecznościowych.

⁴ W tym kontekście istotna jest przede wszystkim specyfika sytuacji społeczno-ekonomiczno-politycznej Meksyku, w której organy publiczne (w tym np. pomoc społeczna) nie spełniają swojej roli.

⁵ Wstępny przegląd źródeł wskazuje, że funkcję tę częściej sprawują kobiety, natomiast szersze badania ilościowe nie były prowadzone w tym zakresie.

Źródła współczesne i rosnąca popularność

Nagły wzrost liczby Świętej Śmierci przypadający na przełom XX i XXI w. został zapoczątkowany przez aresztowanie znanego porywacza Daniela Arizmendiego Lópeza przez meksykańską policję. Słynący ze swojej brutalności Obcinacz Uszu (hiszp. *El Mochaorejas*) w swojej posiadłości miał ołtarz poświęcony *Santa Muerte* i otrzymał zezwolenie na posiadanie w więziennej celi jednej z figurek patronki (Chesnut 2012: 15–16). Niezwykły artefakt natychmiast przykuł uwagę mediów i przyczynił się do znacznego rozpowszechnienia kultu Świętej Śmierci. Jednocześnie sytuacja ta wywołała także liczne negatywne skutki, między innymi utrwalony został krzywdzący stereotyp jednoznacznie wiążący wyznawców *Santa Muerte* ze światem przestępczym. Obraz czczących śmierć kryminalistów i handlarzy narkotyków nadal regularnie pojawia się w narracji prasowej, jednak od kilku lat coraz częściej publikowane są bardziej obiektywne artykuły bazujące na rzetelnych źródłach, których celem nie jest podwyższanie rankingów sprzedaży za pomocą fabrykowanych skandali czy kontrowersji (Michalik 2018: 13).

Kolejnym wydarzeniem, które zwiększyło popularność Świętej Śmierci, było założenie pierwszego publicznego ołtarza poświęconego patronce przez Doñę Enriquetę Romero w stołecznej dzielnicy Tepito (Quiroga 2011: 283–287). Dedykowane rozmaitym świętym kapliczki są charakterystycznym elementem meksykańskiego krajobrazu zarówno na wsiach, jak i w dużych miastach, włącznie z jedną z największych aglomeracji świata – Ciudad de Mexico. Wystawiona przez Doñę Enriquetę figura wielkości człowieka, stojąca przy ulicy Alfarería, szybko stała się miejscem spotkań i pielgrzymek wyznawców, którzy organizowali m.in. comiesięczne różańce (Chesnut 2012: 8–13). Z kolei sama La Madrina, jak zaczęto nazywać Doñę Enriquetę (hiszp. matka chrzestna – termin używany także do określenia opiekunów/opiekunek ołtarzy czy kaplic) naturalnie stała się jedną z liderek kultu Świętej Śmierci, chętnie rozmawiając z osobami przybywającymi, aby zobaczyć coraz słynniejszy ołtarz, oraz udzielając błogosławieństw czcicielom Szczuplutkiej.

W bardzo krótkim czasie podobne ołtarze zaczęły powstawać w innych częściach Tepito, następnie trend ten opanowywał kolejne regiony Meksyku od Jukatanu po Rio Grande. Obecnie na kaplice poświęcone *Santa Muerte* można natrafić zarówno w dużych miastach, jak i w odległych górskich wioskach, jednak kult ten jest powszechnie kojarzony z większymi ośrodkami, gdzie działania wspólnot wiernych są bardziej widoczne w przestrzeni publicznej. Co więcej, rosnąca sława tej ludowej świętej sprawia, że coraz częściej bywa czczona także w innych krajach, takich jak Salwador, Gwatemala czy Stany Zjednoczone, gdzie znajduje się poświęcona jej świątynia, określana na swojej stronie internetowej jako największa na świecie⁶.

Święta Śmierć w każdym domu

Obok ulicznych ołtarzy i kaplic dedykowanych Świętej Śmierci, równie istotnym wymiarem kultu jest jego aspekt prywatny. Domowe ołtarzyki są niezwykle charakterystyczne dla meksykańskiej religijności, ich znaczenie jest szczególnie ważne na przełomie października i listopada, gdy pośród świec, aksamitek (nah. *cempasúchil*) i papierowych wycinanek (hiszp. *papel picado*) ustawiane są zdjęcia zmarłych członków rodziny oraz przyjaciół. Jednak w pozostałe dni roku również można je zobaczyć, gdyż jest to powszechnie przyjęta forma czczenia świętych (zarówno akceptowanych przez władze kościelne, jak i nieortodoksyjnych). Na ołtarzu ustawione są figury i obrazki jednego lub kilku patronów, a także różnego rodzaju dary wotywno. Do przedmiotów najczęściej ofiarowywanych *Santa Muerte* należą pieniądze, tytoń, alkohol, czekolada, ziarna kakao czy owoce, zwłaszcza jabłka, jednak dary mogą mieć także powiązanie z intencją, w której są składane, jak choćby woreczki z marihuaną lub kokainą ofiarowywane przez handlarzy narkotyków proszących o uniknięcie konfrontacji z policją (Perdigón Castañeda 2008: 80–85).

Pomimo tego w sposobie ozdabiania ołtarzy, a nawet w doborze składanych darów istnieje duża dowolność. Wota mogą mieć związek z konkretną intencją, w której są ofiarowane, lub osobą wyznawcy, zaś dekoracje – z jego upodobaniami estetycznymi, przekonaniami czy okolicznościami (Kaleta 2019: 244). Na stronach internetowych można znaleźć bardzo konkretne porady w tym zakresie oraz zasady przygotowywania ołtarzy do ustawienia w restauracji czy w sklepie, dla podróżników, uczniów, a nawet zmagających się z problemami

⁶ <http://www.basilicasantamuerte.com/index.html> [dostęp 20.12.2021].

alkoholowymi⁷. Z tego powodu można zaobserwować pewne trendy panujące wśród *devotos*, którzy chętnie dzielą się swoimi pomysłami nie tylko wśród sąsiadów bądź w obrębie poszczególnych *familias*, ale także z każdym zainteresowanym – za pośrednictwem zdjęć umieszczanych w serwisach społecznościowych⁸. Co więcej, wierni nie ograniczają się jedynie do upiększania miejsc kultu, gdyż modyfikacjom podlegają również same figury. Niezwykle ciekawym zjawiskiem są w tym aspekcie stroje projektowane z myślą o *Santa Muerte*. W internecie dostępna jest oferta szat, które można zakładać na figurę w zależności od okazji (czego przykładem jest *Santa Muerte* w sukni ślubnej lub czerwonym kostiumie Świętego Mikołaja) lub gustu, istnieje także możliwość realizacji własnego projektu (Perdigón Castañeda 2014). Kostiumy te bynajmniej nie przypominają zakonnych habitów, anielskich alb czy szat liturgicznych, zdecydowanie więcej łączy je z fantastycznymi sukienkami dla lalek albo kreacjami na *quinceañera* – wystawne przyjęcie urodzinowe wydawane z okazji 15. urodzin dziewczynki celebrującej wejście w dorosłość. W ofercie znajdują się ubiory w szerokiej gamie kolorów, z kilkoma warstwami tiulu, koronkami, cekinami, brokatem oraz dodatkami specjalnymi takimi jak skrzydła wróżki. W połączeniu ze szkieletową postacią samej figury ozdoby te mogą wywoływać wrażenie wręcz szokującego kontrastu, zwłaszcza z perspektywy zachodnioeuropejskiego poczucia estetyki powyższe zestawienie może wydawać się nieodpowiednie i wzbudzać zmieszanie. Jednakże z perspektywy wyznawców Święta Śmierć może być piękna, zwłaszcza gdy zostanie wyposażona w dodatkowe dekoracje, a odczucia te korespondują z przytaczanymi już wcześniej przydomkami i zdrobnieniami stosowanymi wobec patronki.

Santa Muerte na każdą okazję

Poza strojami dla figur *Santa Muerte* niezwykle popularne są również posążki w określonych kolorach. Dobór barw jest nieprzypadkowy, ma on związek z przeznaczeniem konkretnej statuetki i intencją modlącego się (Michalik 2016: 13). Czerwień jest zazwyczaj wiązana z miłością, zieleń ze zdrowiem, złoto z bogactwem. Ponadto niektóre z figurek zostają wyposażone w dodatkowe atrybuty również odwołujące się do próśb składanych Świętej Śmierci. Osoby borykające się z problemami finansowymi wybiorą zatem *Santa Muerte* z przymocowanymi drobnymi monetami, studenci i uczniowie kupią posążek z sową, zaś kobiety pragnące mieć dziecko lub proszące o szczęśliwe rozwiązanie mogą kupić Świętą Śmierć z ciężowym brzuchem. Popularna wśród wyznawców jest także siedmiokolorowa statuetka, mająca kompleksowe zastosowanie dotyczące wszystkich dziedzin życia, zaś siedem barw jest wyraźnym wpływem koncepcji *siete potencias* (hiszp. siedem mocy) afrokubańskiej *santería* (Chesnut 2012: 26). Elementem synkretycznym łączącym kult Świętej Śmierci z tą religią jest także postać *Santa Muerte Encarnada* (hiszp. Ucieleśniona Święta Śmierć), której połowa ma kształt kobiecego ciała, zaś druga jest szkieletem (Michalik 2012). Ta koncepcja jest rezultatem nałożenia na siebie kultu Świętej Śmierci oraz Yemaya, jednej z *orishas* (duchów, świętych) w kultach wywodzących się z wierzeń afrykańskiej grupy Joruba (np. kubańska *santería* czy brazylijskie *candomblé*). Owa różnorodność wizerunków jest dowodem nieustannych dynamicznych zmian w obrębie środowiska wyznawców, ale stanowi również przykład komercyjnego aspektu czczenia *Santa Muerte*. Producenci starają się nie tylko odpowiadać na istniejące potrzeby wiernych-klientów, lecz także kreują pewne trendy, wprowadzają nowości, wytwarzają popyt na własne wyroby. Rynek związany z ezoteryką rozwija się w Meksyku niezwykle dynamicznie, w miastach są liczne sklepy i stragany z dewocjonaliami, zaś niekwestionowanym liderem w tej dziedzinie jest stołeczne targowisko Mercado de Sonora (Jimenez González 2009: 110). Wśród dostępnych tam produktów są atrybuty związane z różnymi religiami, praktykami duchowymi i magicznymi, akcesoria służące do odprawiania określonych rytuałów i sprawowania kultu. Asortyment nie ogranicza się jedynie do figurek, świec, kadzideł czy płynów, gdyż istnieje również możliwość skorzystania z usług czarowników, uzdrowicieli i lekarzy medycyny tradycyjnej.

Dedykowane patronce ołtarze, zwłaszcza publiczne, są oznaką przywiązania i oddania wiernych, jednakże niektórzy z nich decydują się na wyrażenie swoich uczuć w jeszcze bardziej osobisty sposób. Przykładem

⁷ <http://www.santamuerte.org/testimonios/index.1.html> [dostęp 20.12.2021].

⁸ Np. strony na portalu Facebook, takie jak: <https://www.facebook.com/TeAmoSantaMuerte/> [dostęp 3.01.2022] oraz #santamuerte w serwisach Instagram i Twitter.

tego jest praktyka tatuowania wizerunku *Santa Muerte* jako dowodu wdzięczności za spełnienie prośby (Perdigón Castañeda 2008: 88–89). Umieszczenie na ciele podobizny Świętej Śmierci może również służyć zapewnieniu ochrony bądź stanowić manifestację ścisłej i nierozzerwalnej więzi łączącej wyznawcę z obiektem kultu. W tym kontekście warto zwrócić uwagę, że nie zawsze osoby tatuujące tę postać są świadome jej znaczenia. Wizualna atrakcyjność tego motywu może być dostatecznym powodem do uwiecznienia go na skórze. Co więcej, zwłaszcza w przypadku tatuaży, widać wyraźny wpływ wspomianej już postaci Catriny na wizerunek *Santa Muerte*. Podobieństwo obu obrazów sprawia, że dochodzi do ich połączenia. W części przypadków przyczyną jest niewiedza i nierozróżnianie dwóch zjawisk, natomiast Święta Śmierć o twarzy kobiety z makijażem stylizowanym na meksykańską czaszkę zdobywa popularność także wśród części wyznawców, których przekonuje ta estetyka.

Święta modna

Opisywane powyżej przykłady ilustrowały związki *Santa Muerte* i mody rozumianej jako trendy panujące wśród wyznawców czy popularne praktyki związane z tym kultem, jednakże czczenie Świętej Śmierci jest powiązane z modą pojmowaną jako *fashion*, stylem ubioru oraz przemysłem odzieżowym. Do najbardziej intuicyjnych egzemplifikacji należą podkoszulki z podobizną patronki, a w tym przypadku – podobnie jak w odniesieniu do tatuaży – można dostrzec inspiracje wizerunkiem Catriny. Nie jest to jedyny kierunek zmian zachodzących w sposobie uwieczniania *Santa Muerte*, gdyż bardzo wyraźne jest też oddziaływanie estetyki gotyckiej (Chesnut 2012: 153). Patronka staje się coraz bardziej podobna do Ponurego Żniwiarza, postaci z horrorów lub okładek płyt z muzyką metalową. Tego rodzaju przekształcenia sprzyjają podtrzymywaniu innego ze stereotypów dotyczących wyznawców, którzy bywają określanymi jako członkowie sekty, sataniści lub czciciele śmierci. Narracja ta jest charakterystyczna zwłaszcza dla źródeł katolickich i hierarchów kościelnych, otwarcie potępiających ten kult, określanymi również jako herezja (Wagner 2013). Jest to o tyle paradoksalne, że wielu spośród modlących się do Świętej Śmierci samych siebie postrzega i przedstawia jako katolików. Co więcej, rytuały i praktyki religijne poświęcone *Santa Muerte* w wielu przypadkach bezpośrednio czerpią z modlitw i obrzędów chrześcijańskich, takich jak litanie, nowenny czy różańce (Perdigón Castañeda 2008: 139–158).

Oprócz podkoszulków ze Świętą Śmiercią, do popularnych gadżetów należą breloki do kluczy, ale wybór produktów jest zdecydowanie szerszy i obejmuje także etui na telefony, biżuterię (naszyjniki, pierścionki, ozdobne różańce) (Michalik 2018: 19), a nawet obuwie. Na stronach internetowych można natrafić na adidasy jednej ze znanych marek sportowych, na których dodatkowo uwieczniono podobiznę *Santa Muerte* oraz ornamenty z nią związane (Betschart 2007). Wyznawcy, którzy preferują nieco bardziej klasyczny styl, mogą nawet zaopatrzyć się w skórzane kowbojki dowodzące ich przywiązania do *Szczupłutkiej*⁹. Szeroki asortyment sięga nie tylko branży odzieżowej, ale także medialnej, w której istotną rolę odgrywa czasopismo „Devoción a la Santa Muerte”. Periodyk zawiera m.in. modlitwy, opisy cudów dokonanych za wstawiennictwem Świętej Śmierci, reklamy produktów dewocyjnych, plakaty, ogłoszenia i listy czytelników (Michalik 2016: 20–22).

Kolejne oblicza *Santa Muerte* – popkultura i media społecznościowe

Ostatni z przytoczonych przykładów pozwala na wprowadzenie kolejnego istotnego wątku dotyczącego relacji pomiędzy kultem *Santa Muerte* a modą. Do wzrostu jej popularności i rozpoznawalności bez wątpienia przyczynia się także oddziaływanie kultury popularnej, w której coraz częściej pojawiają się motywy związane z postacią Świętej Śmierci. Przykładami są między innymi seriale telewizyjne, takie jak *Dexter* (*Hello, Bandit* 2010), *Breaking Bad* (*No Más* 2010) czy *Seal Team* (*Santa Muerte* 2018–19). Jednocześnie wspólną cechą dla każdego z wymienionych jest prezentowanie osób czczących *Santa Muerte* jako członków świata przestępczego, morderców lub handlarzy narkotykami, co może przyczyniać się do utrwalania negatywnych i krzywdzących stereotypów, z którymi część wyznawców stara się walczyć. Przykładem takiej działalności

⁹ <http://leonboots.blogspot.com/2017/10/grabado-manual-en-piel-santa-muerte.html> [dostęp 22.12.2021].

jest aktywność społeczności z Merida, gdzie od kilku lat regularnie organizowana jest uliczna pielgrzymka na cześć patronki (Rejón 2018). Praktyka ta rozprzestrzeniła się też na inne miasta Jukatany oraz do pozostałych regionów Meksyku i ma formę wielobarwnej parady z figurami oraz pokazami *freshow*, która o wiele bardziej przypomina radosną fiestę, niż sugerują to interpretacje serialowe. Wspominany już związek kultu Świętej Śmierci z estetyką gotycką i metalową nie jest jednostronny, gdyż rynek muzyczny również czerpie z motywów dotyczących tego fenomenu religijnego, czego przykładem są płyty m.in. zespołu Sinner (2019) czy piosenka Moniki Brodki (2016). Ostatni z przykładów dowodzi rosnącej popularności tego tematu (łączonego często z folklorem meksykańskim i symboliką *calaveras* i Catriny) w Polsce, a potwierdzeniem tej obserwacji jest chociażby dostępność podkoszułków z *Santa Muerte* na polskich stronach internetowych¹⁰.

Właśnie sieć i portale społecznościowe są obecnie jednym z głównych obszarów, w których rozprzestrzenia się kult Świętej Śmierci, a wyznawcy za ich pośrednictwem nawiązują kontakty. Popularność określonych stron czy grup może dać pewne wyobrażenie o liczebności osób związanych z tym środowiskiem, gdyż w zakresie badań statystycznych nadal brakuje precyzyjnych danych. Jednocześnie dokonanie bezpośredniego przełożenia jest niemożliwe, gdyż wielu z *devotos* może nie posiadać kont na popularnych serwisach, a nawet stałego łącza internetowego lub nie widzieć potrzeby angażowania się w tę formę manifestowania swojej wiary. Niemniej jednak warto przytoczyć, że dwie najpopularniejsze strony mają łącznie ponad milion obserwatorów (strona *Te Amo Santa Muerte* – 857 tys. obserwujących, zaś *Santa Muerte Nueva Generación* – ponad 437 tys.).

Podsumowanie

Santa Muerte z pewnością należy do najciekawszych zjawisk współczesnej religijności, jednak nadal pozostaje otoczona przez niedopowiedzenia, tajemnicy i kontrowersje. Być może ten fakt czyni ją jeszcze bardziej atrakcyjną i dodaje Szczęplutkiej subtelny urok, który sprawia, że jej kult rozprzestrzenia się geograficznie, zaś sama postać coraz częściej pojawia się w szeroko rozumianych tekstach kultury popularnej. Bez wątpienia sprawia to, że liczba wyznawców, a także osób zainteresowanych Świętą Śmiercią jako fenomenem religijnym, nieustannie wzrasta. Otwartość na innowacje, indywidualną perspektywę i możliwość realizacji własnych oczekiwań w ramach czczenia *Santa Muerte* sprawia, że jej wizerunek stale ewoluuje. Nie są to jednakże przekształcenia regularne czy przewidywalne, siatka wzajemnych powiązań wpływów i relacji sprawia, że trudno przewidzieć kierunek zmian. Dynamika tych procesów odpowiada duchowym potrzebom współczesnego człowieka i być może właśnie to jest źródłem niezwykłej popularności Świętej Śmierci.

Bibliografia

- Archivo General de la Nación, Inquisición, volumen 1037, folio 288, siglo XVIII, <http://bdmx.mx/documentos/institucion/archivo-general-nacion> [dostęp 20.11.2021].
- Basilica Santa Muerte (2016), *Home*, <http://www.basilicasantamuerte.com/index.html> [dostęp 3.11.2021].
- Betschart B. (2007), *Nike Dunk High Santa Muerte*, Sneakerfiles, <https://www.sneakerfiles.com/nike-dunk-high-santa-muerte/> [dostęp 3.11.2021].
- Breugel the Elder P. (1562), *The Triumph of Death*. Madrid: Museo del Prado.
- Brodka M. (2016), „Santa Muerte”, *Clashes*. CD, Poland: PIAS Recordings.
- Chesnut R. Andrew (2012), *Devoted to Death. Santa Muerte the Skeleton Saint*. New York: Oxford University Press.
- Díaz G., Rodgers A. (1993), *The Codex Borgia*. New York: Dover.
- El Mundo de la Santa Muerte (2020), Facebook, <https://www.facebook.com/groups/3387837871283841/> [dostęp 6.12.2021].
- Frankowska M. (1987), *Mitologia Azteków*. Warszawa: Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe.
- Gennep A. van (1977), *The Rites of Passage*. London: Routledge and Kegan Paul.

¹⁰ https://www.spreadshirt.pl/shop/design/santa+muerte+koszulka+retro+meska-D5b4e033b5fd3e444d23991a1?gclid=EA1aIQobChMI15in-4GF5QIVFYmyCh24MQYEEAQYASABEG_LMTPD_BwE&sellable=aZQ7rDOj39h9DEyp5jy2-144-7&affiliateId=1245846&ef_id=WYW_FQAAAHbwgFJg:20191005113058:s [dostęp 29.12.2021].

- „Hello, Bandit” (2010), J. Dahl (reż.), *Dexter*, sezon 5, odcinek 2. USA: The Colleton Company, John Goldwyn Productions, Clyde Phillips Productions.
- Hernández A. (red.) (2016), *La Santa Muerte, espacios, cultos y devociones*. San Luis Potosí: Colegio de San Luis.
- Jimenez González V.M. (2009), *Ciudad de México: Guía para descubrir los encantos de la Ciudad de México*. Ciudad de México: Océano de México.
- Kaleta K.I. (2019), *Spojrzyć Śmierci w oczy. Kult Santa Muerte w Meksyku*, „Śmierć, umieranie, przemijanie w optyce literatury, sztuki, historii i nauk o kulturze”. Siemianowice Śląskie: Fundacja „Dzień dobry! Kolektyw kultury”.
- Kristensen R. (2011), *Postponing Death: Saints and Security in Mexico City*. Copenhagen: Department of Anthropology, University of Copenhagen.
- La Santa Muerte (2010), *Inicio*, <http://www.santamuerte.org/general/index.1.html> [dostęp 28.11.2021].
- Leonard T. (2009), *Mexico's Death Saint Sect Protest as Shrines Are Destroyed*. “The Telegraph”, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/centralamericaandthecaribbean/mexico/5078128/Mexicos-Death-Saint-sect-protest-as-shrines-are-destroyed.html> [dostęp 29.11.2021].
- LeonBoots (2017), <http://leonboots.blogspot.com/2017/10/grabado-manual-en-piel-santa-muerte.html> [dostęp 3.12.2021].
- Malvido E. (2005), *Crónicas de la Buena Muerte a la Santa Muerte en México*. “Arqueología Mexicana”, 13:76, pp. 20–27.
- Michalik P.G. (2011), *Death with a Bonus Pack. New Age Spirituality, Folk Catholicism, and the Cult of Santa Muerte*. “Archives de sciences sociales des religions”, 153: 159–182.
- Michalik P.G. (2016), *Podmiejskim do Indian. Reportaże z Meksyku*. Warszawa: Czarna Owca.
- Michalik P.G. (2018), *Szkielet znaczeń. Meksykański kult Santa Muerte w perspektywie semiotycznej*. “The Polish Journal of the Arts and Culture. New Series”, 8(2): 7–33.
- Michalik P.G. (2012), *The Meaning of the Death: Semiotic Approach of Syncretic Processes in the Cult of Santa Muerte*, “Proceedings of the 10th World Congress of the International Association for Semiotic Studies (IASS/AIS)”, <https://semioticon.com/sx-old-issues/semiotix15/michalik.pdf> [dostęp 3.12. 2021].
- Michałowska T. (2011), *Leksykon polskiego średniowiecza*. Warszawa: PWN.
- „No Más” (2010), B. Cranston (reż.), *Breaking Bad*, sezon 3, odcinek 1. USA: High Bridge Entertainment, Gran Via Productions, Sony Pictures Television.
- Perdigón Castañeda J.K. (2015), *La indumentaria para La Santa Muerte*. “Cuicuilco. Revista de la Escuela Nacional de Antropología e Historia”, 22(64): 43–62.
- Perdigón Castañeda J.K. (2008), *La Santa Muerte, Protectora de los Hombres*. México D.F.: Instituto Nacional de Antropología e Historia.
- Posada J.G. (1910), *Remate de calaveras alegres y sandungueras*. Berlin: Ibero-Amerikanisches Institut.
- Quiroga D. (2011), *Enriqueta Romero, Guardiana de la Muerte*. “Maguaré”, 25(1): 279–300.
- Rejón K. (2018), *Cientos de seguidores en peregrinación de la Santa Muerte en Mérida*. “La Jornada Maya”, 1 November, <https://www.lajornadamaya.mx/yucatan/88800/Cientos-de-seguidores-en-peregrinacion-de-la-Santa-Muerte-en-Merida> [dostęp 5.12.2021].
- Rivera D. (1946–47), *Dream of a Sunday Afternoon in the Alameda Central*. Mexico City: Museo Mural Diego Rivera.
- Sahagún B. de (2002), *The Florentine Codex: General History of the Things of New Spain*. 12 volumes; Salt Lake City: University of Utah Press.
- „Santa Muerte” (2018) L. Teng (reż.), *SEAL Team*, sezon 2, odcinek 9. USA: Chulack Productions, Timberman-Beverly Productions, John Glenn Entertainment, CBS Television Studios.
- Santa Muerte Nueva Generación (2015), Facebook, <https://www.facebook.com/SantaMuerteNuevaGeneracion/> [dostęp 6.12.2021].
- Sinner (2019), *Santa Muerte*, CD, Germany: AFM Records.
- Skowronek T. (2015), *Odurzający kult Santa Muerte*, „Magazyn kontakt”, 9 March, <https://magazynkontakt.pl/odurzajacy-kult-religijny/> [dostęp 3.12.2021].
- Solís F. (2000), *La Piedra del Sol*. “Arqueología Mexicana”, 41: 33–39.
- Spreadshirt Website (2020), *Shop*, <https://www.spreadshirt.pl/shop/santa+muerte/> [dostęp 2.12.2021].
- Te Amo Santa Muerte (2018), Facebook, <https://www.facebook.com/TeAmoSantaMuerte/> [dostęp 6.12.2021].
- Wagner R. (2013), *Vatican Declares Mexican Death Saint Blasphemous*, BBC News, <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-22462181> [dostęp 28.11.2021].